

De gerestaureerde kraanbaan in Helmond met daarop het machinistenhuis, mei 2014.

Hijskranen: stiefkinderen in Monumentenland?

Foto Peter Warmerdam

De noeste, vaak verroeste werkers die tillen en hijsen leiden een wisselvallig bestaan. Enkele, zoals havenkranen, zijn opvallend aanwezig in de openbare ruimte. Maar een groot deel is veel minder zichtbaar: van wandkraantjes in een fabriek tot een windas in een oud pakhuis.

Giel van Hooff en Gerard Jacobs

Echt veel aandacht hebben ze tot nu toe niet gekregen binnen de monumentenzorg. Vermoedelijk ook omdat men er niet goed raad mee weet. Ze dreigen zo een beetje tussen wal en schip te vallen. Goede voorlichting is bij deze categorie wellicht nog meer van toepassing dan bij minder technisch georiënteerde objecten. Gelukkig groeien kennis en aandacht voor het kranenerfgoed.

Vanaf 2006 werkt een werkgroep aan de inventarisatie van de in Nederland aanwezige, gebruikte en geproduceerde kranen. De groep, begonnen binnen de vereniging Bouwen met Staal, stelt een zich voortdurend uitbreidend overzicht op. Verder is de werkgroep betrokken bij uiteenlopende herbestemmings- of restauratieprojecten. De

Nederlandsche Stichting voor het Erfgoed van Kranen is inmiddels in oprichting.

Zeer tot de verbeelding sprekende verschijningen van hijsgerei zijn de hellingkranen op scheepswerven. Het aantal werven loopt gestaag terug en dan is de vraag: wat te doen met deze reuzenrelicten? Niet alle werfkranen kunnen worden gered. Zo verdwenen na de sluiting van de voormalige scheepswerf Van der Giessen-de Noord in Alblisserdam in 2009 min of meer geruisloos de twee torenkranen. Dat was vooral een kwestie van geld en bestuurlijke onwil. Hoewel de historische vereniging en de plaatselijke monumentencommissie de kranen graag wilden behouden vanwege het beeldbepalende karakter, bleek behoud

te duur. Opknappen en verplaatsen van de kranen zou minimaal € 260.000 kosten. De gemeente Alblisserdam liet nog wel een uitgebreide fotoreportage maken, 'zodat het beeld toch nog bewaard blijft'. Wellicht had een goed advies de discussie over de slechte technische staat kunnen beïnvloeden. Dit argument wordt meermalen zonder onvoldoende onderbouwing gebruikt als rechtvaardiging voor sloop. In een aantal andere gevallen bleek behoud gelukkig wél haalbaar.

De Schelde te Vlissingen

Een van de torenkranen van de scheepswerf De Schelde lag een aantal jaren in twee grote delen naast de Timmerfabriek. Wederopbouw kwam in zicht bij een renovatieplan voor het hele terrein, het 'Schel-

dekwartier'. Samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is een waardeoordeel opgesteld, maar een monumentenstatus zat er niet in. In september 2010 leverde het Kranenproject een technische specificatie, inclusief een ontwerpbestek voor herstel van de kraan. Deze is vervolgens geheel opgeknapt, inclusief een nieuwe elektrische installatie en staat nu weer op zijn oorspronkelijke locatie overeind. De kraan, die alles weer kan waarvoor hij oorspronkelijk is ontworpen, werd op 24 augustus 2012 feestelijk in gebruik genomen.

Amsterdam

Een andere scheepskraan waarbij het Kranenproject actief betrokken was, is de Hensen Torenkraan op de NDSM werf in Amsterdam-Noord. Deze kraan 'no. 13' is onderdeel van het voormalige NDSM-complex, dat als geheel een monumentenstatus heeft. De gemeente vroeg ons als begeleidende instantie. Ons inspectieplan is vervolgens door een gespecialiseerd bedrijf uitgevoerd. Voor de dringende reparaties heeft het Kranenproject een ontwerp-reparatie/conserveringsplan opgesteld. Op dat moment is de kraan verkocht aan de ondernemer, 'Faralda', die hem tot een bijzondere hotellocatie wilde herbestemmen. In

de toren zijn daarvoor drie hotelsuites van 5 bij 5 bij 5 meter ondergebracht. De uitvoering hiervan gebeurde op een respectvolle wijze. In juli 2013 is de kraan ontmanteld en naar Talsma in Franeker vervoerd, waar na stralen en repareren de aanpassingen zijn aangebracht. De eind 2013 teruggekeerde kraan is ter plekke weer opgebouwd. De drijfwerken zijn verwijderd, de kraan kan alleen nog draaien op de wind, als een vaantje. Dat moet wel, want een stevige windbelasting op de giek brengt de stabiliteit ernstig in gevaar!

Overslag

De algemeen bekende draaikranen vinden veelal toepassing in de overslag van bulkgoed; bouwmaterialen als cement en zand en veevoeder. Bij veevoederbedrijven zijn in de regel kranen aanwezig en bij herbestemming van leegstaande bedrijven zou naast het hoofdgebouw ook een nieuwe, liefst aanvullende, functie voor (een deel van) de transportinstallatie een integraal onderdeel moeten zijn. Een geslaagd voorbeeld is de kraan bij de Cereolfabriek te Utrecht, van belang als teken van de onderlinge verbondenheid tussen fabriek en Merwedekanaal. Een 'wild plan' om er een woning aan te hangen, Elevator living, bleek onhaalbaar.

Foto: 1Meter98, Bastiaan van der Kraats

Een hoekje in van de drie bijzonder ingerichte hotelsuites in de NDSM-kraan.

Anno 2014 staat de kraan er te staan: niemand wil er iets mee en het voldoet prima als verwijzing naar de historie.

Een dergelijke symboolfunctie heeft ook de gerestaureerde kraanbaan in Helmond. Deze uit 1928 daterende losinstallatie van een brandstoffen- en bouwmaterialenhandel leek, nadat de baan zijn functie had verloren, rijp voor de sloop. De status van gemeentelijk monument biedt dan weinig bescherming met een eigenaar, die over de overdracht aan de gemeente een zakelijk geschil had. Leden van het Kranenproject waren actief betrokken bij de behoudsactie en dienden van advies bij de restauratie. Uiteindelijk is de, met behulp van leerlingen van het plaatselijk ROC, opgeknapte baan inclusief machinistenhuis begin 2014 weer toonbaar geworden, maar niet meer werkend: de kraan staat vast. Het geheel is een laatste herinnering aan de drukke overslag langs de Zuid-Willemsvaart in de regio.

Dr. Giel van Hooff is historicus en werkzaam aan de Faculteit Industrial Engineering & Innovation Sciences van de Technische Universiteit Eindhoven; Gerard Jacobs was als constructeur werkzaam in de kranenbouw en is sinds enkele jaren actief als consultant beheer en behoud kranenerfgoed. ■

Op www.kranenprojekt.nl vindt u meer informatie over de werkgroep en haar activiteiten.

De eerste officiële hijsklus na de restauratie van de kraan in Vlissingen: het tillen van de 16 ton zware eikenhouten hoogaars Alcyon van de Stichting Behoud Hoogaars, 11 december 2012.

Foto: collectie Werkgroep Industrieel Erfgoed in Zeeland (WIEZ)